

Guimerà

L'HERÈNCIA DELS SEGLES

Text: Dolors Ortín Fotos: Jordi V. Pou

Un viatge en el temps, des de la prehistòria fins a l'actualitat,
sense moure'ns d'aquesta petita vila de la vall del Corb.

La mostra d'urbanisme i d'arquitectura medieval que ens ofereix Guimerà és d'un valor indubtable. "El nou de Copes", com també se la coneix, perquè vista des del riu és com un amuntegament de cases, les unes a sobre de les altres, va ser declarat "conjunt historicoartístic" el 1975 i és un dels recintes emmurallats més ben conservats de tot Catalunya. Els guimeranencs recorden amb el Mercat Medieval part de la seva història i comparteixen amb els visitants el patrimoni heretat. Però descobrir Guimerà és molt més que passejar-se per l'època medieval. Altres cultures, com la dels ibers i la dels romans, han deixat petjades importants a la vall del Corb. També se n'estan deixant actualment per a la posteritat, amb obres com el gran mural al fresc a la Bovera, de Josep Minguell, o la reproducció del Retaule de Guimerà, de Ramón de Mur, amb tecnologies d'impressió digital.

Guimerà, la "vila closa" de la vall del Corb, al sud-est de la comarca de l'Urgell, obre les seves portes i mostra tots els seus racons perquè es conegui el seu passat. Aquesta població és un entramat de carrers i cases centenàries, amb formes

arquitectòniques molt diverses, que s'enfilen, estrets i costeruts, des del riu fins a la torre de guaita del Castell, que vigila cautelosament tot el que passa per la vall. Passejar pel seu nucli medieval t'obliga a aturar-te i observar els detalls extraordinaris que et descobreix, com els escuts de la noblesa esculpits als portals, les arcades molt ben conservades o les finestres nobles, que no sempre es troben a cases burgeses, ja que es van posar de moda i els propietaris les construïen, si s'ho podien permetre. Cada pedra és impregnada de la història d'aquesta vila.

La ciutat medieval de Guimerà té una de les seves raons de ser en el mercat, que tindria el seus orígens cap al s. XI, amb l'inici de la repoblació del territori, encarregada als monjos i monges de l'orde del Cister (com veurem més endavant). Als dos segles següents va anar adquirint importància fins al punt que el 1294 el rei Jaume II d'Aragó va atorgar a Guimerà el dret al mercat setmanal perquè es fessin intercanvis de mercaderies i contractes. I més tard, el 1417, el rei Alfons el Magnànim va reconèixer el mercat setmanal i va canviar-lo de

**La Cor del Batlle
acull actualment el
Museu de
Guimerà, on es po-
den contemplar les
troballes més im-
portants de Vall-
santa.**

La torre de guaita es va aixecar al segle XI i al seu voltant es van construir el castell i les muralles.

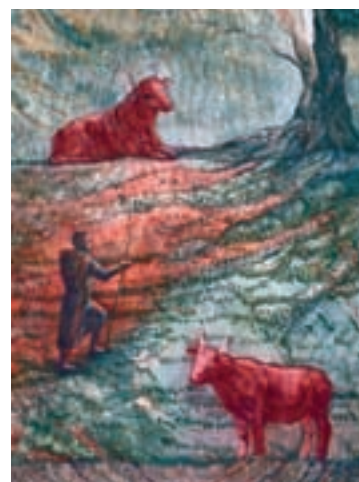
dia, de dimecres a dimarts, perquè no coincidís amb el de Verdú. Aquests permisos evidenciaven la influència i els contactes que tenien els senyors de Guimerà. Avui dia, a iniciativa dels mateixos guimeranencs, s'ha recuperat l'esplendor d'aquest mercat medieval com a celebració festiva que recorda aquesta època i el que va significar per a la vila. No obstant això, l'ascendència de Guimerà cal buscar-la al baix imperi romà, d'arrels germàniques. I és en aquest punt que també cal fixar-se en el pas de les diferents civilitzacions anteriors per aquesta regió, perquè en els períodes de la història antiga és des d'on s'inicia aquest recorregut pel passat.

IBERS I ROMANS

L'home primitiu ja va deixar les seves petjades a la vall del Corb, com ho mostren possibles jaciments de l'Edat del Bronze i restes de sílex en el període en què ja s'usava el metall. Ara bé, la història del poble de Guimerà comença a escriure's quan els ibers s'estableixen a la zona. Van ser els primers a fer-ho, com a agricultors i ramaders. Hi ha constància d'aquests primers assentaments, gràcies a les restes que s'han trobat a prop dels diferents poblats que formen la vall. El d'"Els Quintals", el Castell de Guimerà o l'"Ermita de la Bovera" en són alguns exemples. El que més s'ha trobat en les excavacions realitzades ha estat restes de ceràmica ibèrica, de diferents tipus: pintada de vernís negre, amb motius geomètrics, comuna feta a mà o feta amb torn, entre d'altres.

Els romans van succeir els ibers, cap al segle II aC, i van romanitzar la zona, tal com va passar a la resta del territori, tardant més de 200

“La fisonomia de Guimerà no es pot concebre sense la torre de guaita medieval que vigila la vall”

A l'ermita de Santa Maria de la Bovera destaca la pintura mural al fresc de Josep Minguell, la qual recull l'essència de tots el pobles del voltant.

anys a dominar els habitants de la península. Els romans van acabar la cultura ibèrica i van difondre la seva manera de fer. Les descobertes sobre aquest període són més abundants i permeten concretar més detalls sobre els seus costums, l'activitat i el tipus de vida. Algunes són ben curioses, com un mil·liari, trobat entre Vallfogona de Riucorb i Guimerà, a la partida de terme "els Palaus", que confirmaria el pas d'una via romana molt a prop de la vila i que, per la seva inscripció, dataria de l'any 44 dC. "Els Palaus" va ser una important vil·la romana, entre les comarques de la Segarra i l'Urgell, que va ser descoberta per un pagès quan va trobar la base d'una columna quan llaurava la terra. Aquesta troballa va motivar una recerca per la zona i va permetre localitzar trossos d'àmfores, teules i materials de terrissa.

El 476 dC la cultura romana es va donar per apagada. Però, a diferència del que va passar amb la cultura iber, va romandre durant molt temps després en la vida dels romans.

Els visigots també van arribar a aquestes terres. Ara bé, hi van deixar poques restes i poc, doncs, es pot explicar de les incursions dels musulmans.

MONJOS I REIALESA

Durant la Baixa Edat Mitjana és quan Guimerà va viure més transformacions. El punt central, des d'on arrenca la fesomia típica que coneixem, és a la torre de guaita. Es va aixecar sobre possibles restes ibèriques, a dalt d'una roca, al s. XI, i va ampliar-se fins a construir un castell i les muralles. Aquesta estructura, juntament amb una primitiva

“La fundació del monestir de la Bovera es remunta al 1190, seguint l'ordre del cavaller Pere de Tàrraga”

El monestir de Vallsanta va quedar abandonat el 1589 per la prohibició del Concili de Trento i per la pesta que va reduir la comunitat.

església romànica, va ser la base del poble, i d'aquí va sorgir el primer carreró a l'entorn del Castell, el carrer Montserè. També es van fer més portes d'accés per la muralla –al final, hi haurà quatre portals i cinc coberts– i, amb el temps i l'arribada de pagesos, religiosos i nobles, es van assentar a la Guimerà actual, que s'ha expandit fins a l'altra banda del riu.

Però els grans repobladors del territori van ser els monestirs, amb una gran influència al món rural. Els senyors van encarregar als monjos i monges de l'orde del Cister la tasca de dirigir la repoblació i l'explotació de les noves terres. De fet, la comarca de l'Urgell va concentrar el major nombre de cenobis, com els del Pedregal, Vallsanta o la Bovera, regentats pels de Vallbona de les Monges.

MONESTIR I SANTUARI DE LA BOVERA

La fundació del monestir de la Bovera es remunta al 1190, per ordre del cavaller Pere de Tàrraga, qui va decidir d'emplaçar-lo en aquest indret, a 2 km de Guimerà, on sembla que es venerava una imatge trobada de la Verge en un santuari anterior. De la seva construcció destaca el porxo romànic, una peça singular i l'element més interessant del recinte de la Bovera, perquè les seves línies s'aproximen a l'austeritat i la profunditat dels orígens del Cister.

L'activitat a la Bovera va ser breu, mig segle, per la pobresa i la manca d'aigua que patia. El papa Gregori IX va autoritzar que la comunitat busqués un nou emplaçament i és així com algunes de les monges van anar a Valldaura d'Olvan, en espera que es construís la seu de

“El que avui es conserva de Vallsanta correspon al segon temple del monestir, de mitjan segle XIV”

Vallsanta, on la comunitat restant hi residiria definitivament.

MONESTIR DE SANTA MARIA DE VALLSANTA

La nova construcció es va començar a bastir el 1235, en un espai més ben comunicat i amb més aigua, al costat del riu Corb. Amb l'arribada de les religioses del cenobi de la Bovera, el papa Gregori IX també va pretendre que s'implantessin els costums del Cister i la Regla de Sant Benet, que, entre d'altres, aconsellava que els monestirs d'aquest orde s'edifiquessin en llocs allunyats del tracte amb els homes. Una condició que el va perjudicar i el va posar en perill de tancament, perquè, anys més tard, el Concili de Trento va prohibir l'existència de monestirs de religioses de clausura en entorns despoblats.

El que avui dia es conserva de Vallsanta –el que s'ha pogut estudiar, perquè resten en silenci moltes restes que esperen expedicions arqueològiques per deixar-se veure– correspon al segon temple del monestir, d'estil gòtic, de mitjan segle XIV. La construcció del bastiment de l'església ens indica la influència que tenia la religió i la riquesa que hi havia a la comarca, ja que va ser feta amb les donacions d'importantes famílies nobiliàries. Tot i la seva esplendor, fins al segle XIV, Vallsanta va extingir-se a partir del 1589, per l'esmentat Concili de Trento i per altres raons, com la pesta, que va reduir la comunitat i va accentuar les dificultats per les quals passava, fins que va arribar a patir misèria.

EDAT MODERNA

El Renaixement va tancar l'etapa medieval i va obrir una nova era que, si bé no va manifestar-se d'una manera tan fefaent com la precedent, sí que va iniciar la transformació cap a la modernitat, amb canvis en el comerç, la religió, la societat i l'art. A Guimerà es conserven mostres d'aquesta època artística en els finestrals de tres façanes: a la casa particular de Cal Minguella; a l'edifici de Cal Manseta, antic hospital amb quatre finestrals d'aquest estil, i a la Cor del Batlle, que fa uns anys va ser la Casa de la Vila i que actualment acull el Museu de Guimerà (on s'exhibeixen les troballes més importants de les excavacions de Vallsanta, fetes el 2008 i el 2009, i on hi ha una exposició didàctica sobre Terra de Monestirs). Aquest museu s'està confirmant com a punt i oficina d'informació i també és la seu del projecte d'internet www.guimera.info, que pretén donar a conèixer Guimerà per mitjà de la xarxa.

Detalls de l'església de Santa Maria, entre els quals el sagrari, obra de l'artista Josep Maria Jujol, i una part del magnífic retaule de Guimerà, de Ramon de Mur.

SABIÉU QUE...

Des del passat setembre del 2007, la comtessa de Guimerà és la senyora Cayetana FitzJames-Stuart y de Silva, més coneguda com duquesa d'Alba? El ministeri de Justícia (i també el Consell de la Grandesa i sa majestat el Rei) va adoptar aquesta resolució, després que la duquesa d'Alba ja l'hagués demanat feia temps i se li hagués denegat, quan es va morir la penúltima portadora del títol, Natàlia de Silva. L'últim comte de Guimerà fou el madrileny don Carlos Caro Vázquez, qui pertanyia a una família noble i era el corresponent hereu del títol. A la seva mort, el títol nobiliari va recaure sobre la Casa d'Alba, ja que tenia més drets familiars que una altra família de l'aristocràcia, que també va estar en plet per a l'obtenció del títol. La duquesa d'Alba, de sang blava pel seu llinatge amb l'antiga dinastia regnant a Anglaterra i Escòcia i propietària d'una fortuna inesgotable, només ha ampliat la seva llista de títols amb el comtat de Guimerà, ja que aquesta distinció no té més atribucions que el mateix títol, ni econòmiques ni físiques.

ELS NOSTRES DIES

Noves exhibicions artístiques agafen el relleu en aquesta vila, tan marcada pel seu urbanisme i tan expectant a noves incursions. Aquesta població urgellenca centra la seva activitat en l'agricultura de secà, pròpia de l'entorn i de la comarca veïna, la Segarra, amb la qual comparteix una varietat cromàtica de les terres de secà, amb colors ocres, dels camps de blat, i els verds de les vinyes, les oliveres i els ametllers. Aquest paisatge és el que ha volgut representar l'artista lleidatà Josep Minguell a la pintura mural al fresc a l'ermita de Santa Maria de la Bovera. Concretament, el conjunt, de més de 50 metres quadrats, recull l'essència de tots els pobles que envolten la Bovera i, per extensió, la vall del Corb. El retaule que hi havia, del gòtic tardà del final del s. XVI, il·lustrava la llegenda del trobament de la imatge de la Mare de Déu de la Bovera per un bou. Minguell, utilitzant recursos tècnics i estilístics de la pintura romana antiga, amb pigments de color d'origen mineral i perspectives projectades pel pla vertical, també ha inclòs la llegenda de l'aparició de la Verge i la processó tradicional des de Guimerà. El pintor muralista ha aconseguit crear amb

Església de Santa Maria.

aquest fons pictòric un ambient espiritual, associat amb l'entorn natural i la tradició popular.

Quedant-nos en aquest ambient de recolliment i d'oració, ens traslladem a l'església de Santa Maria, on hi ha una reproducció, d'una altíssima qualitat, de l'obra més important de Ramon de Mur, el Retaule de Guimerà. L'original té unes mides de 7,30 m d'alt per 5,24 m d'ample i va ser pintat entre el 1402 i 1412 (actualment es troba al Museu Episcopal de Vic). S'hi han utilitzat les tècniques més modernes i precises, buscant que l'espectador senti el mateix que si

es trobés davant de la peça original. I el resultat ha superat qualsevol expectativa. Fins i tot, el projecte de reproducció del retaule va ser triat com a presentació focal, la més destacada, per comparèixer a la conferència més important en l'àmbit mundial de tecnologies d'impressió digital, que va tenir lloc al setembre a Louisville, Kentucky.

I en aquesta mateixa església, encara trobarem un altre retaule, aquest d'alabastre, fet per un estret col·laborador de Gaudí. Josep Maria Jujol va ser cridat després de la guerra civil per restaurar l'església, que havia quedat molt malmesa. Jujol va

crear un retaule modern, creatiu i atrevit, però adaptat a la perfecció a l'entorn gòtic. Hi ha qui diu que Jujol va deixar a Guimerà la seva millor obra. Un sagrari. Aquesta peça de ferro daurat i policromat compleix la seva funció, a més de tenir una elegància pròpia de tota la seva obra. I ho deu ser, perquè el mateix René Alphonse van den Berghe, àlies "Erik el Belga", un dels lladres d'art més prolífics, va ser enxampat a la frontera havent robat aquest valuós sagrari de l'església de Santa Maria de Guimerà.

Sens dubte, l'herència dels segles és present a Guimerà. ●

D'INTERÈS

– **Ajuntament de Guimerà**
Carretera de Tàrraga, 32
Tel.: 973 30 30 38 - Fax: 973 30 35 09
<http://guimera.ddl.net> / ajuntament@guimera.ddl.net

– **Informació sobre Guimerà**
Visites guiades per Guimerà: Josep Balcells. Tel.: 973 30 33 13
www.guimera.info

– **Església de Santa Maria**
Horaris de visita: tots els dies, de 10.30 a 13.00 h.
Tel.: 973 30 30 45 (Parròquia) / 973 30 30 38 (Ajuntament).
<http://www.guimera.info/esglesia>

– **Museu de Guimerà**
La Cort del Batlle. Plaça Major, s/n
Tel.: 973 30 32 13 - 649 709 518
www.guimera.info/museu / museu@guimera.info

– **Mercat Medieval**
Comissió del mercat: medieval@guimera.info

– **Consell Comarcal de l'Urgell**
Tel.: 973 50 07 07 www.urgell.cat

Guimerà: la herencia de los siglos

La muestra de urbanismo y de arquitectura medieval que nos ofrece Guimerà es de un valor indudable. “El nueve de Copas”, como también se la conoce, porque vista desde el río es como un amontonamiento de casas, fue declarado “conjunto histórico-artístico” en 1975 y es uno de los recintos amurallados mejor conservados de Cataluña. Los guimeranenses recuerdan con el Mercado Medieval parte de su historia y comparten con los visitantes el patrimonio heredado. Pero descubrir Guimerà es mucho más que pasearse por la época medieval. Otras culturas, como la de los íberos y la de los romanos, han dejado huellas importantes en el valle del Corb. También se están dejando actualmente para la posteridad, con obras como el gran mural al fresco en La Bovera o la reproducción del Retablo de Guimerà con tecnologías de impresión digital.

Guimerà, la “villa cerrada” del valle del Corb, al sureste de la comarca del Urgell, es un entramado de calles y casas centenarias, con formas arquitectónicas muy diversas, que se en-

caraman desde el río hasta la torre de vigilancia del castillo. Paseando por su núcleo medieval se pueden observar los detalles extraordinarios que te descubre, como los escudos de la nobleza esculpidos en los portales, las arcadas muy bien conservadas o las ventanas nobles.

La ciudad medieval de Guimerà tiene una de sus razones de ser en el mercado, que tendría sus orígenes hacia el s. XI, con el inicio de la repoblación del territorio, encargada a los monjes y las monjas de la orden del Cister. En 1294 el rey Jaime II de Aragón otorgó a Guimerà el derecho al mercado semanal para que se realizaran

intercambios de mercancías y contratos. Y más tarde, en 1417, el rey Alfonso el Magnánimo reconoció el mercado semanal y lo cambió de día, de miércoles a martes, para que no coincidiera con el de Verdú. Hoy en día, a iniciativa de los propios guimeranenses, se ha recuperado el esplendor de este mercado medieval como celebración festiva que recuerda esa época y lo que significó para la villa.

El hombre primitivo ya dejó sus huellas en el valle del Corb, como lo demuestran posibles ya-

do son más abundantes y permiten concretar más detalles sobre sus costumbres, la actividad y el tipo de vida. En 476 dC la cultura romana se dio por apagada. Pero, a diferencia de lo que pasó con la cultura íbera, permaneció durante mucho tiempo después en la vida de los romanos.

Los visigodos también llegaron a estas tierras. Dejaron pocos restos y poco, pues, se puede explicar de las incursiones de los musulmanes.

Durante la Baja Edad Media es cuando Guimerà vivió más

Pero los grandes repobladores del territorio fueron los monasterios, con una gran influencia en el mundo rural. Los señores encargaron a los monjes y a las monjas de la orden del Cister la labor de dirigir la repoblación y la explotación de las nuevas tierras.

La fundación del monasterio de la Bovera se remonta al año 1190, por orden del caballero Pere de Tàrrega, quien decidió ubicarlo en este lugar, a 2 km de Guimerà. De su construcción destaca el soportal románico. La actividad en La Bovera fue breve, medio siglo,

por la pobreza y la escasez de agua que sufría. La comunidad fue al monasterio de Santa Maria de Vallsanta. Con la llegada de las religiosas del cenobio de la Bovera, el papa Gregorio IX también pretendió que se implantaran las costumbres del Cister y la Regla de San Benito.

Lo que hoy día se conserva de Vallsanta corresponde al segundo templo del monasterio, de estilo gótico, de mediados del siglo XIV. Vallsanta se extinguió a partir de 1589, por el Concilio de Trento y por otras razones, como la peste.

Renacimiento cerró la etapa medieval. En Guimerà se conservan muestras de esta época artística en los ventanales de tres fachadas: en la casa particular de Cal Minguella; en el edificio de Cal Manseta, y en la Cor del Batlle, que actualmente alberga el Museo de Guimerà (donde se exhiben los descubrimientos más importantes de las excavaciones de Vallsanta, hechas en 2008 y 2009, y donde hay una exposición didáctica sobre Tierra de Monasterios). El Museo se está confirmando como punto y oficina de información y también es la sede del proyecto de internet, que pretende dar a conocer Guimerà a

Un dels pintorescs carrers de Guimerà.

cimientos de la Edad del Bronce y restos de sílex en el período en el que ya se usaba el metal. Ahora bien, la historia del pueblo de Guimerà empieza a escribirse cuando los íberos se establecen en la zona. Hay constancia de estos primeros asentamientos, gracias a los restos que se han encontrado cerca de los diversos poblados que forman el valle. El de “Els Quintals”, el Castillo de Guimerà o la ermita de la Bovera, son algunos ejemplos.

Los romanos sucedieron a los íberos, hacia el siglo II aC. Acabaron con la cultura ibérica y difundieron su manera de hacer. Los descubrimientos sobre este período

transformaciones. El punto central está en la torre de vigilancia. Se levantó sobre posibles restos ibéricos, encima de una roca, en el s. XI, y se amplió hasta construir un castillo y las murallas. Esta estructura, junto con una primitiva iglesia románica, fue la base del pueblo, y de aquí surgió la primera callejuela en el entorno del castillo, la calle Montserè. También se hicieron más puertas de acceso por la muralla –al final, habrá cuatro portales y cinco cubiertos– y, con el tiempo y la llegada de campesinos, religiosos y nobles se asentaron en la actual Guimerà, que se ha expandido hasta la otra orilla del río.

través de la red. Nuevas exhibiciones artísticas toman el relevo en esta villa, tan marcada por su urbanismo y tan expectante a nuevas incursiones. Esta población urgelense centra su actividad en la agricultura de secano,

propia del entorno y de la comarca vecina, la Segarra, con la que comparte una variedad cromática de las tierras de secano, con colores ocres, de los campos de trigo, y los verdes de las viñas, los olivos y los almendros. Este paisaje

es el que ha querido representar el artista leridano Josep Mingueu en la pintura mural al fresco en la ermita de Santa Maria de la Bovera. En la iglesia de Santa Maria existe una reproducción, de una altísima calidad, de la obra

más importante de Ramon de Mur, el Retablo de Guimerà. Y en esta misma iglesia aún encontraremos otro retablo, éste de alabastro, confeccionado por un estrecho colaborador de Gaudí, Josep Maria Jujol. ●

Guimerà: the legacy of centuries

Guimerà, which was declared a “historical-artistic group” in 1975, is one of the best conserved walled enclosures in Catalonia. This village, which is located in the south-east of the comarca (local district) of Urgell, is a network of centuries-old streets and houses that extend from the nearby river up to the watchtower of the castle. One of the main reasons for the existence of Guimerà was its market. Its origins date back to the 11th century, when this territory began to be repopulated; a task that was given to the monks and nuns of the Cistercian order. In 1294, King Jaime II of Aragón gave Guimerà the right to hold a weekly market at which merchandise and contracts could be exchanged. Later, in 1417, King Alfonso the Magnanimous gave full recognition to this weekly market. Today, following an initiative by the citizens of Guimerà, the splendour of this medieval market has been recovered through the celebration of a festival to remember that period. The history of the village of Guimerà began when the Iber

tribes first settled in the area. They were followed by the Romans, who arrived in around the 2nd century BCE and remained in the territory until the year 476 AD. The Visigoths were the next people to arrive in this area, but they left relatively few remains. Similarly, relatively little can be explained about the Muslim raids on this territory.

During the Lower Middle Ages, Guimerà underwent further transformations. The focal point was its watchtower, which was built on a rock, and probably on top of remains from the Iber period, during the 11th century. This structure was subsequently extended with the construction of a castle and adjoining walls. Together with the original Romanesque church, this constituted the base of the village and it is from this point that Carrer Montserè, the first small street, runs round the castle. More points of access were subsequently opened in the walls and, with time and the arrival of country peasants, monks and nuns and nobles, the

settlement of Guimerà gradually grew to its present size and expanded down to the banks of the river.

But the main institutions responsible for repopulating this territory were the monasteries, which had a profound influence upon rural life. The monastery of Bovera was founded in 1190 by order of the knight Pere de Tàrregas, who decided to locate it 2 km from Guimerà. But, half a century later, the religious community moved to the monastery of Santa Maria de Vallsanta. What now remains of Vallsanta corresponds to the second temple of the monastery, which was built in the middle of the 14th century, in the Gothic style. The medieval period came to a close with the Renaissance. In Guimerà, reminders of this artistic period can be seen in the large windows of the facades of three buildings. One of these: La Cor del Batlle (The Mayor's Heart), currently houses the Guimerà Museum, which also serves as an information point and office. ●